

MŰHELY

Iancu Laura

„Nem vehetünk tőlük semmi lelkünk idvösségire való gyümölcsöt”

A moldvai katolikus magyarok népi vallásosságának egyháztörténeti háttéréről

Középkorias vallásosság

A csángókról szóló etnográfiai és publicisztikai írásokban egyaránt elfogadott és széles körben elterjedt nézet, hogy a moldvai katolikusok népi kultúrája, különösképpen a vallásosságuk *középkori* vonásokat hordoz,¹ amit tudományos keretek között ugyan nem igazán fejtettek ki,² a térségbe tett látogatások révén szerzett élmények hatására mindezt mégis újból és újból megfogalmazzák, megerősítik. A szakirodalomban újabban az olvasható, hogy ez a középkorias, archaikus életvilág „összeomlóban”, „visszaszorulóban” van, nem utolsó sorban a felerősödő szekularizációs tendenciák hatására és az így előállt állapot a Hermann Bausinger nevével fémjelzett „párhuzamos különidejűségek”³ látvá-

¹ A kérdéssel foglalkozó kutatók szerint ezek a vonások ma már többnyire csak nyomaikban lelhetők fel. Tánczos Vilmos: *Eleven ostya, szép virág. A moldvai csángó népi imák képei*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2000a.134; Uő.: *Keletnek megnyílt kapuja*. Néprajzi esszé. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2000b. 91.

² A témáról a legértékesebb eszmefuttatások Tánczos Vilmos néprajzi esszéi. Tánczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m.

³ Bausinger a „párhuzamos különidejűség” fogalmát olyan néprajzi „látványosságok” jelölésére használta, ahol egy adott kultúrában látszólag össze nem illő, különböző történeti időkből származó jelenségek élnek egymás mellett, párhuzamosan. Pl. egy falu-

nyát kelti.⁴ A csángók kultúrájában konzerválódott archaikus, apokrif, középkori elemek mellett a keleti vallás irányából érkező hatásokkal is számolni kell,⁵ továbbá a lokális folklórban hagyományozódó, a kereszténység tanai mellett keletkezett hiedelemvilággal, ami fokozza a közösségek vallásosságának a *szinkretikus* jellegét.

A katolikusok vallásosságának a jellemzésére használt jelzők (archaikus, középkorias, szinkretikus stb.) tartalmának a pontos meghatározása rendszerint elmarad. A „középkorias” jelzőt általában a vallásgyakorlás intenzitásának, a hitélet eszményi formájának valamint a vallásos élmények erőteljes külső megnyilvánulásának az *együttes* megjelenésére, illetőleg kifejezésére használják.⁶ A kérdéshez kritikusan viszonyuló szerzők a „középkorias” jelző alkalmazásától mégsem tekintenek el, és pedig

közösségben van, aki traktorral, van, aki ekével végzi a szántást, az aratást (mégis) egy időben és gyakran ugyanazzal az eszközzel végzik el. Bausinger, Hermann: Párhuzamos különidejűség. A néprajztól az empirikus kultúratudományig. *Ethnographia*, 100. évf. 1–4. sz., 1989. 24–37.

⁴ Peti Lehel: Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről. In: Uő.: *A moldvai csángók vallásossága. Hagyományos világkép és modernizáció*. Lucius Kiadó: Budapest, 2008. 83–89.; Tánczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 217.

⁵ Az ortodox hatás tételes kimutatására a kutatás nem szentelt figyelmet. A forrásokban egymásnak ellentmondó feljegyzések olvashatók, némely misszionárius az ortodox vallástól és annak papjaitól való teljes elhatárolódásról ad hírt, mások az ortodox vallásos szolgáltatások igénybevételéről számolnak be. Beke Pál például feljegyezi, hogy a katolikusok ortodox mintára húsvétkor halottaik sírja felett mulatságot szerveznek, mert azt hiszik, ezáltal a purgatóriumban szenvedők felvidulnak. Az ortodox halottkultuszról átvett szokásokról Bandinus is szót ejt jelentésében. A misszionáriusok ortodox szokásnak tartják a gabonák és a gyümölcsök megáldását is, amit a katolikusok igényeltek papjaiktól. Végül a gyónás terén is azt tapasztalták, hogy az ortodoxokhoz hasonlóan a katolikusok is csak egynemely vétküket gyónták meg. Barszczewska, Agnieszka: A moldvai csángók identitása (1860–1916). In: *Moldvai csángók és a változó világ*. Szerk. Diószegi László. Teleki László Alapítvány – Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ: Budapest – Szombathely. 2009. 116–120.; Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországi Intézet, Budapest 1989. 314–315.; Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Fekete Sas Kiadó: Budapest, 2001. 431–432.; Pozsony Ferenc: *A moldvai csángó magyarok*. Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet: Budapest, 2005. 64., 74–75.

⁶ Vannak olyan nézetek, miszerint ezek a jegyek a paraszti vallásosság vonásai. Bartha Elek: A népi vallásosság. In: *Egyházak és vallások a mai Magyarországon*. Szerk. Gesztelyi Tamás.

a csángók vallásos világgépének a szerkezetét meghatározó *alapon*ások miatt, miszerint „a klerikusok képviselte „tudományos” tudat és a „mágikus”, „folklorisztikus” népi tudat egységbe szerveződik, a köztük lévő viszonyrendszer egységként működik”,⁷ más szavakkal a katolikusok népi vallásosságára/világgépére jellemző szinkretizmus miatt. Tánczos Vilmos szerint a csángók vallásosságában meglévő, kereszténységen kívüli elemeket is őrző népi képzetek nem állnak szemben a hivatalos vallásossággal lévén, hogy azok nem „rivális” rendszer(szer)ű vallásként funkcionálnak, hanem a szóbeliségben hagyományozódó *szokások*ként.⁸ A szerző szerint a nép körében azért férnek meg egymás mellett ezek az egymással némiképp ellentétes jelenségek, mert „a népi gondolkodás őriz valamit a hajdani mitologikus szemlélet szinkretizmusából, diffúz és konkrét jellegéből, ahol a tudatformák nem különülnek el élesen egymástól és az elvont gondolkodás is fejletlen”.⁹ Ezt a világgépet tradicionális vagy népi kultúrának is szokás nevezni, aminek egyik jellemvonása az, hogy „naiv, nem differenciálódott egység”, s ez abban nyilvánul meg, hogy „a gondolkodás (...) szinkretikus jellegű, szorosan kötődik a gyakorlathoz, s a közösség által szentesített vélekedésszerű ismereten alapul”.¹⁰ E „vélekedésszerű” ismeretek nagy része olyan képzetek és hiedelmek, amelyek általában egy korábbi (uralkodó) világgép meghaladott, elhagyott elemei, és amelyeket a – rendszerezésre összpontosító – tudományos gondolkodás diffúznak, a doktrinális vallás (és a művelt közvélemény) pedig babonának minősít. A népi kultúra rétegzettségét nem tagadva, el kell fogadnunk Alexandre Koyré-nak az emberi gondolkodás *egységére* vonatkozó nézetét, miszerint „az ember csupán egy világgéppel rendelkezik”, és ez az egyetlen világ-

Budapest. 1991. 197–198. Vö. Kránitz Mihály: A középkori ember istenkeresése. A középkori istenkeresés vallási tapasztalatának formái és tartalma. *Passim*, II. évf. 1. sz. 2000. 91.

⁷ A kérdéstről lásd: Lajos Veronika: Gyógyítás – mágia – vallás. Funkcionálisan működő vallásos világgép Romániában. *Erdélyi Társadalom*, 7. évf. 1. sz. 2009. 71.

⁸ Tánczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 217.

⁹ Tánczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 219.

¹⁰ Vitányi Iván – Sági Mária – Lipp Márta: *A kultúra közvetítése a családban*. Művelődéskutató Intézet: Budapest. 1982. 5.

kép nyilvánul meg a gondolkodásban, a vallásban és a tudományban,¹¹ – mindezt a népi kultúra kereteire lefordítva: a hiedelmekben, a képzetekben, a dogmákban, a rítusokban stb.

A csángók vallásosságának a jellemzésére használt jelzők nem pusztán terminológiai természetű kérdéseket vetnek fel, maga a koncepció is problémásnak tűnik. Ezen a helyen azonban nem a középkor „mítoszával” kapcsolatos viták áttekintésére teszek kísérletet.¹² Az alábbiakban felvázolt egyháztörténeti adatok révén a moldvai katolikusok vallásosságát meghatározó jellemvonások *történeti hátterét* szeretném megvilágítani. Úgy vélem, a jászvásári római katolikus püspökség megalakulását (1884) megelőző korokban uralkodó egyházi állapotok legalább olyan meghatározó erővel bírtak a vallásos élet és mentalitás későbbi alakulására, mibenlétére, mint azt a középkorias vallásosság fennmaradása esetén feltételezik. Ezzel együtt a kérdés akkor is fennáll: vajon a középkorias vallásosság fent említett jegyei mennyiben tekinthetők a több évszázadot átívelő középkori vallásosság (általánosan érvényes) sajátosságának, és mennyiben tekinthetők általában a vallás(osság) implicit tulajdonságainak, alapvonásainak. Különösebb bizonyítás nélkül is állíthatjuk azt, hogy a középkort megelőző korszakokban is voltak, és azt követően is akadnak vallásukat intenzíven gyakorló, a hitélet eszményi formájának a megvalósítására törekvő, a vallási élményt külsőleg is kinyilvánító hívők, hívőközösségek, vallási csoportok. A moldvai katolikusok esetében ez a kérdés azért fontos, mert szinte semmit nem tudunk a középkori lakosság *hitéletéről*, s így arról sem, hogy az mennyiben, pontosabban miként volt „középkori”/archaikus.¹³ Az egyházi életre utaló feljegyzések a 16. századtól datálhatók. A források részletes tanulmányozása során kiviláglik, hogy Moldvában a 19.

¹¹ Idézi Roknay Margit: Világgép és tudomány a XVII. században. Alexandre Koyré: Tanulmányok a tudományos gondolkodás történetéről. L'Harmattan, Rezonőr. *Holmi*, 24. évf. 4. sz. 2012. 531.

¹² Lásd pl. Gurevics, Aron J. *A középkori népi kultúra*. Gondolat Kiadó: Budapest. 1987; Kránitz. *A középkori ember istenkeresése* i.m. 90–103.

¹³ Egyik írásában Tánczos úgy fogalmaz: „Lehet, hogy nem is annyira a kultúra archaizmusa, mint inkább a kultúra egységének a hiánya az, ami ordítóan kirívó Moldvában”. Tánczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 138.

század végéig sem stabil egyházi jelenlétről, és ebből adódóan, a keresztény tanok mentén működő helyi/népi vallásosságról sem igazán beszélhetünk.¹⁴ Az is kérdés, hogy a szóban forgó jelzők milyen mértékben tükrözik ténylegesen a (mai) moldvai katolikusok vallásosságát, és milyen mértékben tartoznak a külső szemlélő „szemüvegéhez”, ti. ahhoz a magatartáshoz, amit egy „egészen idegennel”, „ismeretlen kultúrával” való találkozás vált ki a szemlélőből. A tudományos objektivitásra való törekvés nem szünteti meg a vallási jelenségek vizsgálatában meghatározó/érvényesülő szubjektív tényezőket, a vizsgálat végeredményén a kutató habitusa, világképe óhatatlanul tükröződik.¹⁵ A „középkorias”, szinkretikus stb. jelzők végül émikus szempontból is problémásak, hiszen a jászvásári püspökség megalakulása óta óriási tempóban ügködik az egyházmegye területén élők vallásos életének és világképének a modernizálásán, a hittani ismeretek szisztematikus átadásán stb., s bár ez a fajta beavatkozás természetesen nem semmisítette meg maradéktalanul a közösségek népi kultúráját, hiedelemvilágát, azt mindenképp jelzi, hogy a vallási életében bekövetkező változások nem az utóbbi évek globális hatásainak köszönhetőek.

A moldvai katolikusok vallásosságának a meghatározása során a fentiekben taglalt kategóriák/jelzők helyett szerencsésebbnek tartom Bálint Sándor nézetei szerint eljárni, aki a hagyományos vallásosság jellemzőit nem egy korszak jellemzőin keresztül, hanem a „magas műveltséggel” nem rendelkező, „egyszerű ember” mentalitása révén fogalmazza meg.¹⁶ Az „egyszerű ember” világképe – írja Bálint Sándor, a racionalitástól eltérő vonatkozásokat és okozati összefüggéseket is magába

¹⁴ Egyik tanulmányában Táncczos úgy fogalmaz: „nem tűnik túlzásnak az a kijelentés, hogy a moldvai magyar katolikusoknak a XVII–XVIII. század folyamán alig volt hivatalos vallásosságuk”. Táncczos Vilmos: Deákok moldvai magyar falvakban. In: Uő: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. Komp-Press Kiadó – Korunk Baráti Társaság: Kolozsvár, 1996. 195. Lásd még Táncczos Vilmos: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai falvakban. *Erdélyi Múzeum*, LVII. 3–4. sz. 1995. 82–98. A népi vallásosság-kutatásban elfogadott nézet, hogy népi vallásosság csak azokban a társadalmakban lehetséges, ahol a doktrinális vallás is jelen van. Lásd pl. Mohay Tamás: A népi vallásosságról. *Magyar Tudomány*, XLIV. évf. 5. sz. 1999. 538.

¹⁵ Hogy ti., milyen világnézettel rendelkezik, melyik vallási felekezethez tartozik stb.

¹⁶ Vö. Táncczos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 92.

foglal; a világgal szembeni magatartása *elsősorban* érzelmi és szubjektív, megfigyeléseiben nem merül el a részletekben, *alapvetően* a nagy összefüggésekre törekszik; az örökölt normákat bírálóat nélkül *is* elfogadja, azok szerint él.¹⁷ Mindeme adottságok alapján Bálint Sándor azt a következtetést vonja le, hogy a népi társadalom organikus természetű, „minden egyes tagja ugyanazokból a gyökerekből táplálkozik, ugyanazon ideálok felé törekszik, ugyanazt a kultúrjelleget viseli magán”.¹⁸ Annak ellenére, hogy az utóbbi két évtizedben a moldvai katolikus közösségeket is elérte a posztmodern hullám, a média révén pedig egy, a „magas műveltség”-gel érintkező populáris közkultúra is elterjedt körökben, a közelmúltban végzett kutatásaim tapasztalata alapján úgy vélem, a helyben élő lakosok¹⁹ vallásosságának továbbra is fontos ismérvei a Bálint Sándor által megfogalmazott jegyek.²⁰ A vallásosság ilyenén megnyilvánulásának az oka egyrészt a vallásos *hit* megléte, másrészt az, hogy ez a hit nem személyes, hanem kollektív és közösségi szintű. Jól mutatja ezt az is, hogy a faluközösségeket elhagyó moldvai katolikusok vallási életében igen gyakoriak a radikális változások, a katolikus egyháztól való eltávolodástól, a más vallási felekezethez való csatlakozáson át, a hitélet teljes felhagyásáig stb. számos esetet, példát ismerünk.

Szinkretikus vallásosság

A „középkorias” jelzőhöz hasonlóan a *szinkretizmus* fogalma is problémásnak mutatkozik, nem csak a csángók vallásossága kapcsán. Köztudott, hogy a népi vallásosságban az ismeretszerzés indirekt formái érvé-

¹⁷ Bálint Sándor meghatározásában rendkívül lényeges, hogy a népi vallásosság jellemvonásainak a megrajzolását nem tételes kijelentések formájában végzi el, hanem általános szinten érvényesülő tendenciákat jelöl ki.

¹⁸ Bálint Sándor: A magyar vallásos néprajz körvonalai. In Uő.: *Népünk ünnepei*. Budapest, 1938. 8–9.

¹⁹ Tehát nem a migráns csoportokról van szó.

²⁰ Iancu Laura: *Vallás Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat*. PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan: Pécs – Budapest. 2013a.

nyesülnek, az ismeretek elsősorban a vallás *gyakorlása* révén terjednek el, falusi közegben folklorisztikus vonásokkal bővülnek ki, és így válnak a hagyományos világgép részévé.²¹ Bár az Egyház kultuszai révén igyekszik minden vallási igényt kielégíteni, lefedni, mindig marad olyan területe az életnek, amit a hagyomány, az emberi kreativitás tölti ki.²² Ilyen értelemben a vallásos élmény megnyilvánulásának számos módja lehetséges s ezt maga az egyház is vallja, amikor úgy fogalmaz „a keresztény lelkiség sokféle formában, élményben és gyakran pontosan meg nem fogalmazhatóan keresi Istent”.²³

A filozófiatörténet a szinkretizmus fogalmát Plutarkhosz-tól eredezteti, a szó etimológiája (synkretizo) alapján két fél (itt: a krétaiaknak) összefogását fejezi ki egy harmadik féllel (a külső ellenséggel) szemben. A kifejezés vallástörténeti kontextusban a 19. században bukkan fel egy másik igealakban (synkerannumi), összekever, összekapcsol jelentéssel, aminek a latin confusio felelt meg, és amit általánosságban a *vallási összevisszaság, vallási zagyvalék* kifejezésére használtak.²⁴ A katolikus teológia meghatározása szerint a szinkretizmus „különböző tanításokhoz tartozó elemek mesterséges vagy felületes összekapcsolása, melynek végső célja egy vallási egységhez való eljutás”.²⁵ A filozófiában és a vallástörténetben tehát a szinkretizmus elsősorban egy kompakt filozófiai irányzat és egy vallásos világnézet összekapcsolására, összhangba hozására való törekvést fejezi ki.²⁶ Kérdés, hogy a népi hitvilágban élő – kétségkívül nem-keresztény eredetű, (ám keresztény közegben „keletkező”) képzetek, hiedelmek, mágikus cselekedetek mennyiben tekint-

²¹ Bartha. A népi vallásosság. i.m. 195–196.

²² Bartha. A népi vallásosság. i.m. 200.

²³ Schütz, Christian: *A keresztény szellemiség lexikona*. Szent István Társulat: Budapest. 1993. 156.

²⁴ Kósa Gábor: Szinkretizmus vagy szintézis? A manicheizmus eredete és más vallásokhoz fűződő viszonya. *Világosság*, évf. 11–12. sz. 2001. 21.

²⁵ Kránitz Mihály – Szopkó Márk: *Teológiai kulcsfogalmak szótára*. Szent István Társulat: Budapest. 2001. 166.

²⁶ Legismertebb kísérlet Philón munkája a zsidó vallás és a görög filozófia összekapcsolásáról. Diós István: Szinkretizmus. *Magyar Katolikus Lexikon*. XIII. kötet. Szent István Társulat: Budapest. 2008. 300.

hetők önálló, koherens, kompakt (vallási, filozófiai) rendszernek vagy világgépnek, és a keresztény tanokkal való összefonódásuk milyen értelemben eredményez szinkretizmust, esetleg egy harmadik (vallási) rendszert, világgépet. Hermann Gunkel nyomán elterjedt nézet, hogy a kereszténység maga is szinkretikus vallás.²⁷ A kérdéssel foglalkozó Kovács Gábor teológus határozottan elutasítja ezt a nézetet. A teológus szerint ennek a vélekedésnek az általános elterjedését a II. Vatikáni Zsinat a nem-keresztény vallásokról szól pozitív nyilatkozata eredményezte, amit szerinte a keresztény és nem-keresztény véleményformálók egyaránt félreértettek, félre magyaráztak. A párbeszédre és a megértésre törekvő katolikusok szinkretista teológiákat dolgoznak ki, „amelyek szerint keresztény és nem-keresztény vallások egyenértékű utat jelentenek Istenhez, vagy pedig kölcsönösen kiegészítik egymást”.²⁸ A szinkretizmus tételezéséből fakadó heterogenitást látszik erősíteni a magyar folklorisztikában újabban meghonosodó *helyi vallás* paradigma is, amely vallásnak tekint minden olyan jelenséget, amely egy adott közösség számára „az emberi tapasztalást értelmes rendszerbe” szervezi, „magyarázatot és cselekvési programokat” kínál,²⁹ függetlenül attól, hogy az egyes jelenségek milyen szellemi környezetből származnak. Ebben a kontextusban már nem húzható határ a néprajzkutatásban korábban szétválasztott néphit, népi vallásosság, doktrinális vallás területe, azaz a vallás egyes jelenségei között sem. Kovács Gábor szerint a szinkretizmus „kanonizációja” elfogadhatatlan a keresztény hit számára, és pedig azért, mert a Szentírás egyértelműen fogalmaz a kérdésben: „Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki se jut az Atyához, csak általam” – idézi Jézus szavait (Jn 14,6). A zsinat „mindössze” azt fogalmazza meg, hogy a pogány

²⁷ Kósa. Szinkretizmus vagy szintézis? i.m. 21.

²⁸ Kovács Gábor: *Mágia és hit*. Szent István Társulat: Budapest. 2006. 85-94.

²⁹ Hesz Ágnes: Néphit vagy helyi vallás: lélek- és túlvilág-képzetek Hidegségen. In: *„Vannak csodák, csak észre kell venni”*. *Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben I.* Szerk. Pócs Éva. L'Harmattan – Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék: Budapest – Pécs, 2008. 20. A megközelítés legjelesebb nemzetközi képviselői: Christian, William A.: *Local Religion in Sixteenth-Century Spain*. Princeton University Press: Princeton – New Jersey. 1981; Stewart, Charles: *Demons and the Devil. Moral imagination in modern greek culture*. Princeton University Press: New Jersey. 1991.

vallásokat követő, lelkiismeretük szerint élő emberek is üdvözülhetnek. A teológus szerint kultúrértékek/kultúrelemek átvehetők, átmenthetők egyik kultúrából a másikba, „de a szellemi kontextusok nem ’mixelhetők’”.³⁰ A moldvai katolikus magyarok vallásossága kétségkívül szinkretikusnak nevezhető abban az értelemben, hogy a közösségek életvilágát és életvitelét a keresztény tanok és a katolikus erkölcs mellett a helyi hagyományban fellelhető hiedelmek, képzetek, mágikus cselekedetek is áthatják, ám a helyiek viszonyulása a két – egyébként egységet alkotó – hagyományhoz más és más, mintahogyan a népszokások és a hivatalos vallási szertartások funkciója is más és más.

Egyháztörténeti háttér

A moldvai katolikusok vallásossága esetén a szinkretizmusnak egészen profán, és pedig egyháztörténeti okai is vannak, úgymint a keresztény tanok késleltetett megjelenése vagy azok meg nem értése. A keresztény tanok közvetítését és elterjedését Moldvában nem a paphiány, hanem az *anyanyelvű* papok hiánya akadályozta. Az alábbiakban ismertetett, a 17–18–19. századból származó misszionáriusi feljegyzések révén bepillantást nyerhetünk a korabeli egyházi, vallási állapotokra. A feljegyzések készítőinek az indíttatása és célja néhány kivételtől eltekintve nem ismert, az adatok igazság- és valóságtartalmát egy esetleges forráskritikai vizsgálat tudná megbízhatóan ellenőrizni illetőleg kimutatni.³¹ Ennek hiányában messzemenő következtetések levonása nem igazán lehetséges, mindazonáltal a korabeli vallásosság állapotát leginkább meghatározó tényezők (paphiány, nyelvi anomáliák, visszaélések stb.) hatását a helyiek vallásosságára nincs okunk kétségbe vonni.

³⁰ Kovács. *Mágia és hit*. i.m. 85–94

³¹ Ezen a téren a Moldvában működő jezsuita és ferences szerzetesek (hatalmi) rivalizációját kell kiemelni, ami bizonyára befolyásolta a misszió és a vallásosság állapotáról írottakat is. Lásd pl. Tóth István György: Csángó hétköznapiak a 17. században. *Rubicon*, X. évf., 9–10. sz. 1999. 26–29. Uő.: A katolikus egyház szerepe a moldvai csángók etnikai identitásának kialakulásában a 17. században. In: *A moldvai csángók*. Szerk. Diószegi László. Teleki László Alapítvány: Budapest. 2006. 15.

A magyar királyság szétesése (1541) következtében szétzilálódott magyar egyházszervezet, a protestantizmus terjedésével meggyengült erdélyi egyház már nem irányít(hat)ott papokat Moldvába. A missziós területté nyilvánított moldvai katolikus közösség vallási irányítását előbb a Vatikán (1622-től) majd a Lembergi érsekség (1644-től), végül Ausztria (1791-től) látta el, illetőleg felügyelte. Minthogy a lengyel püspökök nem tartózkodtak Moldova területén a Propaganda Fide egy apostoli adminisztrátort is kinevezett a misszió élére.³² A moldvai katolikus missziót vezető püspökökhöz, adminisztrátorokhoz hasonlóan, az általuk delegált misszionáriusok is idegenek (lengyelek, bosnyákok, olaszok stb.) voltak, akik a katolikusok körében többséget alkotó magyarokkal a nyelvi problémák miatt ténylegesen nem is érintkeztek. A gazdátlanok tűnő moldvai egyház tagjai számára a nyelvi akadályok mellett komoly gondot jelentett a lengyel püspökök és a misszionáriusok keresztényellenes magatartása, erkölcstelen életvitel is. 1653-ban a bákói katolikusok a következőket írják a Hitterjesztési Szent Kongregációnak címzett levelükben: „hitünkben is némelyek botránkozást tettek, látván, hogy a püspökök munkót nem orvosolnak, támogatnak és erősítenek az igaz hitben, hanem inkább botránkoztatnak”.³³ Az egyházlátogatási körútjáról szóló beszámolójában (1641) Diodat feljegyzi: a Szabófalván tartózkodó öreg konventuális lengyel atya botránkos életet él, „mindig részegen járkal ide-oda, összevissza fecseg a világiakkal és egyéb hasonló dolgokat művel (...); megveri a szegény falusiakat, s így akar belőlük alamizsnát kicsikarni a szentségek kiszolgáltatásáért”.³⁴ 1671-ben a Vatikánnak címzett levelükben már maguk a szabófalviak panaszozzák: a „misszionárius barátok (...) nem úgy viselik magukat, az mint az regula kívánna, hanem részegesek, asszonyember után járók, azokkal conversálnak, rút fertelmes életet viselnek, mely minden embernek, de münénkünk magyaroknak leginkább nagy botránkozásunkra vagy: nem vehetünk tőlük semmi lelkünk idvösségire való

³² A misszió alatt, 1622–1812 között ötvenhat adminisztrátor működött Moldvában, egy magyar sem volt köztük. Pozsony. *A moldvai csángó magyarok*. i.m. 67.

³³ Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest 1989. i. m. 497–498.

³⁴ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 277–278., 281.

gyümölcsöt”.³⁵ Marcus Bandinus feljegyzi (1646–1648), hogy a jászvásári plébánia alsóházát a lengyel papok eltulajdonították és bordélyházzá változtatták.³⁶ A 17. évszázad legbotrányosabb esete a lengyel Adam Goski püspök nevéhez kapcsolódik, akinek emlékezetes tetteről több jelentésből is értesülünk. Amikor a bákói katolikusok a tatár elől a hegyekbe menekültek a lengyel püspök maga is futásnak eredt, előbb azonban magához hívatott néhány embert, hogy átadja számukra egy jó állapotban lévő, lezárt tokot azzal a kéréssel, hogy vigyék magukkal, lévén, hogy ő maga nem tudja, hová fog elbujdosni. A tatár visszavonulásának hírére a katolikusok visszatértek lakhelyükre, és várokoztak a püspök érkezésére. Idő múltán szükség mutatkozott a templomi tárgyakra, s minthogy a püspök érkezése késlekedni látszott, az emberek kinyitották a félve őrzött tokot, amibe köveket és téglát találtak. A templom kincseit eltulajdonító püspök hazájába, Lengyelországba szökött, és soha többé nem tért vissza Moldvába.³⁷

Nemcsak a katolikus lakosság, a moldvai fejedelmek is panaszt tettek az audienciára érkező vizitátor püspököknek a katolikus misszionáriusok és papok viselt dolgairól.³⁸ Bandinus maga is a fejedelemtől értesült arról, hogy „sok katolikus püspök a szentség címével feldíszítve csalta meg eddig, (...) nem pásztorként viselkedtek, hanem farkasok módjára marcangolták és szétverték a rájuk bízott nyáját, és egyházaikat tolvaj módra kifosztották, s az igaztalan zsákmánnyal titkosan országaikba és tartományaikba visszatértek”.³⁹

Néhány forrásban arról olvasunk, hogy a misszionáriusok erkölcsstelen magatartásán felbőszült lakosok maguk bíraskodtak papjaik felett. A huszvárosiak például „kegyetlenül bántak” némely pappal és szerzetessel, „voltak, kiket megkéselve, vérbe úszva, félholtan hagytak, másokat pedig ruhájuktól megfosztva elűztek, némelyeket mély és sötét

³⁵ Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországtudományi Intézet, Budapest 1989. i.m. 668.

³⁶ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 304.

³⁷ Lásd pl. Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 271., 273., 291.

³⁸ Diodat Péter tudósítása 1641-ből. Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 281. A történetről Bandinus is beszámol (1646–1648). Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 341.

³⁹ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 305.

gödrökbe taszítottak”, azért, mert azok „fajtalankodtak”, „részegekedtek”, „éjjel-nappal uracsokkal és fiatal nőszemélyekkel tivornyáztak úgy, hogy ünnepnapokon a nép a kocsmából hívta a templomba a papot, aki nem átollatta, ilyen megterhelt lelkiismerettel, részegen mutatni be a felséges szentmiseáldozatot, és az oltártól ismét sietett vissza a kocsmába”.⁴⁰ Hasonló adatot ismerünk Gorzafalvából, ahol 1788-ban Posonyi Tamás ferences atyát röviddel érkezése után a helyiek kiutasították a faluból miután a páter két nő társaságában élte (volna) életét.⁴¹

A katolikus lakosság vallásos életének a vezetését nemcsak a papok erkölcsi magatartása, hanem a misszionáriusok életét veszélyeztető körülmények is akadályozták. 1829-ben egy misszionárius feljegyzi, hogy a Szeret menti plébániák meglehetősen elhanyagoltak, évek múltán sem jelenik meg körükben pap és pedig azért, mert a hirtelen duzzadó folyón nem lehet átkelni.⁴² Néhány évtizeddel később egy másik hittérítő arról panaszkodik a Kongregációnak, hogy a filiákat meglátogató papnak felfegyverzett kísérelvel kell kiszállnia, járatlan utakon, sötét erdőkben bolyognia, ahol nyáron a cigányok, télen a farkasok tanyáztak, a kántornál megszálló papnak gyakran még egy takaró sem állt rendelkezésére, amit magára húzhatott volna.⁴³

A keresztény tanok terjesztését hátráltató tényezők legfontosabbika kétségkívül a misszionárius papok idegennyelvsége, ami a katekézisz megtartását is ellehetetlenítette.⁴⁴ A vallási alapismereteket közvetítő kántorok tevékenysége rendszerint a katolikus alapimádságok, továbbá

⁴⁰ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 318. Lásd még Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 320., 365.

⁴¹ Pozsony. *A moldvai csángó magyarok*. i.m. 77. Lásd még Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 265., 269.

⁴² Cadar, Cornel: *Catolicii din Horgești până în pragul sec. al XX-lea*. Episcopia Romano-Catolica Iași, Departamentul de Cercetare Istorică. *Buletin Istoric*, nr. 9. 2008. 101.

⁴³ Cadar. *Catolicii din Horgești până în pragul*. i.m. 105. 108.

⁴⁴ A misszió nyelvi anomáliái és a moldvai katolikusok vallásos műveltsége közti összefüggésekről egy korábbi tanulmányban részletesebben is írtam. Iancu Laura: *Nyelvpolitikai vizsályok összefüggései a vallási műveltséggel és a vallásos tudattal a moldvai magyar katolikusoknál*. In: *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből*. Szerk. Pócs Éva. PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan Kiadó: Pécs – Budapest. 2012. 479–505.

a liturgiához szorosan kapcsolódó imák, litániák és népénekek megtámasztásában merült ki.

Az egyházlátogatást végző apostoli adminisztrátorok lesújtó véleményel voltak a katolikusok vallásosságáról. Egy ismeretlen jezsuita 1644-ben készített jelentésében azt írja, a Moldvában élő oláhok, magyarok és szászok „inkább barbárok az erkölcsökben, semhogy kereszténynek látszanának”. Amikor a jezsuita mindezt a szemükre vetette, az érintettek vállukat vonva, „lesütött szemmel azt felelték: így oktattak minket a régebbi évektől a mostani időkig, miért nem jönnek olyanok a mi hazánkba, akik azután jobb erkölcsre tanítanának minket”.⁴⁵ A Tatros környéki falvak lakóiról a már említett Diodat azt írja, egyik falunak sincs plébánosa, a lakosok úgy élnek „mint az állatok. Nem tudják, mikor van ünnepnap vagy böjt, vagy egyéb”. Hozzáteszi azt is, hogy egyszerű emberek lévén, „amint valami eretnekséget hallanak, azonnal bemegy a fejükbe”.⁴⁶ A feljegyzések szerint a „régis szokások”, „gonosz szokások” fennmaradásának néhol virágzásának oka az, hogy a paphiány, a nyelvi problémák továbbá a példamutatásban nem jeleskedő misszionáriusok miatt a keresztény tanok nem jutnak el a hívekhez. Mi több, ahogyan azt 1641-ben Diodat Péter is megfogalmazza: „a papok és szerzetesek viselt dolgai (...) inkább a katolikus hit romlását szolgálják, mint annak megerősítését”,⁴⁷ s mindez azért lehetséges, mert a Moldvába érkezett „hitehagyott papok (...) szabadságban érzik magukat, nincsenek feletteseik”.⁴⁸ A már idézett jezsuita feljegyzi, hogy 1644-ben Moldvában négy világi pap működött, három közülük „annyira műveletlen, hogy alig tudják olvasni a misét”.⁴⁹ Másutt azt olvassuk, hogy néhány helyen a papok nem a római szertartáskönyv szerint végzik a liturgiát, hanem „kényük-kedvük

⁴⁵ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 289–290.

⁴⁶ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 285. A témáról lásd még Tóth. *A katolikus egyház szerepe*. i.m. 12–17.

⁴⁷ Diodat Péter erről a következőket írja: „Usc [Huszváros] (...) nincsen papjuk ezért cselekednek néha régi szokásaik szerint. Ha azonban volna egy jó papjuk, aki beszédeivel, valamint jó példával eligazíthatná őket, teljesen elhagynák gonosz szokásaikat”. Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 264.

⁴⁸ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 286.

⁴⁹ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 290.

szerint való ceremóniákat” mutatnak be.⁵⁰ Olyan is előfordult, hogy egyesek felszentelés nélkül végeztek papi feladatokat (gyóntatás, áldoztatás, esketés, keresztelezés, temetés stb.).⁵¹ A papok felkészültségével kapcsolatos problémák még a 19. század végén is fennálltak, a jászvásári egyházmegye első püspöke, Iosif Camilli ezt maga is felismerte s mielőtt a misszionáriusokat a nép közé engedte volna levizsgáztatta őket, mert azt tapasztalta, hogy némelyek közülük semmiféle teológiai tudással nem rendelkezett.⁵²

A fenti állapotok javítására vizitációja során már Bandinus is kísérletet tesz. Jelentésében a következőket írja: „Ha a plébánost vagy valamely szerzetest rajtakapnak, hogy táncol, a nőszemélyekkel szabadabban társalkodik, uzsoráskodik vagy kereskedik, becstelen, szemérmetlen vagy trágár szavakat használ, mindenkit, aki erről tud, lelkiismeretben kötelezünk, hogy a püspöknek őszintén, hímezés-hámozás nélkül jelentse fel. Úgyszintén, ha a hívek papjukat sértő szavakkal illetik, veréssel fenyegetik, ezeket is fel kell jelenteni a püspöknek”.⁵³ Emellett több településen betiltja a kuruzsolásokat és a babonás szokásokat, és elrendeli, hogy azok, akik nem hagynak fel ebbéli szokásaikkal jelentessenek fel a püspöknek. Megparancsolja továbbá az ünnepek és a böjtek szigorú megtartását, a papok számára előírja a prédikáció tartását, a gyermekek számára a hitoktatást.⁵⁴

A helyzet azonban úgy tűnik a 19. századra sem változott meg. Baka András ploskucényi kántor 1884-ben, a Klézsén szolgáló Petrás Incze Jánosnak címzett levelében a következőket írja: „itt a Katolikus vallás egészen enyészetbe van feledve, ennek igazságáról a mult vasárnap is meggyőződtem, csak a Kereszt vetést is egészen ujjá alakították, és az ortodoxok szokásaik szerent 5-6 szor is el repetálják, hordozván kezeiket, kezeiket a jobb vállukról a bal vallokra az-az a jobb utról, a bal utra (...) A tatal nostrut [Miatyánk] is több hozzá tetelekkel darabolják, a Bucurite Mariarol [Üd-

⁵⁰ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 343.

⁵¹ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 347., 365.

⁵² Bișoc, Bernard: Ierarhia catolică a Moldovei I–III. Archivele Naționale ale Statului, Filiala Bacău. Colecția de Manuscrise. [A moldvai katolikus hierarchia. Nemzeti Állami Levéltár, Bákó megye. Kézirattár] É.n. III. 182.

⁵³ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 394.

⁵⁴ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 319.

vözlégny Mária] pedig semmit sem hallottak, a Credorol pedig még anyit sem tudnak s enél fogva a vallásról semmi fogalmik nincsen, (...) nem a vallásnak hisznek inkább, hanem ezerféle fermekatiának [varázslás], guruzsokásnak, csodallatos erejű balhitnek, régi rossz szokású babonának”.⁵⁵ A kereszténység által elvetett, azaz bűnnek minősített cselekedetekről a gyónásban a híveknek számot kellett adniuk. Egy, a 19. századból származó gyónási-formula értelmében a gyónónak többek között az alábbi bűnök-ről kellett nyilatkoznia, amennyiben elkövette azokat: „varázsoltam, igézést s szerelmet gyógyítottam, hittem a varázslásban, ráolvasásban”; „hittem a babonákban”; „megrontottam embert”; „nem akadályoztam meg másokat abban, hogy ne varázsoljanak, ne higgyenek a babonákban”; „részt vettem a legényekkel a táncmulatságon, táncoltam a leányokkal, csókolóztam velük, megsimogattam mellüket, ők is megsimogattak engem”.⁵⁶

Ami a keresztény tanokkal ellenkező „pogány” szokások elterjedt mivoltát illeti, úgy tűnik, a területen működő misszió felismerte a problémát, ám azok felszámolásával vagy visszaszorításával érdemben nem foglalkozott, ehhez hasonlóan a vallási műveletlenség megszüntetésén, azaz a hittani ismeretek terjesztésén sem igen fáradozott. A katekézis kötelező megtartására vonatkozó, a 19. század közepétől megszorodó rendeletek, kivált a nyelvi anomáliák miatt, lényegében nem változtattak a helyzeten. A missziós terepre berendezkedő misszionáriusok, a keresztény tanok terjesztése során (feltehetően) megelégedtek néhány alapvető dogma terjesztésével és a szertartások megtartásával. A vallási élet számos területén a népi hitvilág élt/élhetett tovább mindaddig, míg a 20. századi egyházi beavatkozás meg nem szüntette, vagy integrálta azt.⁵⁷ A korabeli sajtóközlésekből, útinaplókból kiderül, hogy a falvak népi kultúrája koherens (vallásos)

⁵⁵ Vincze Gábor (szerk). *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történetének tanulmányozásához* (1860–1989). Teleki László Alapítvány – Erdélyi Múzeum Egyesület: Budapest – Kolozsvár. 2004. 108.

⁵⁶ Bișoc: Ierarhia catolică a Moldovei. i.m. II. 344.

⁵⁷ Tánzos. Deákok moldvai magyar falvakban i.m. 239. Vö. Bálint Sándor: *Liturgia és néphagyomány*. In *Uő: Sacra Hungaria*. Kassa: K. n. 1943. 103.; Orosz György: *A pogány-keresztény vallási szinkretizmus kérdései a nagyorosz egyházi népének tükrében*. *Studia Academiae Nyíregyháziensis. Tomus II. Nyíregyháza*. 1993. 11.

világképet nyújtott/biztosított az egyén és a közösségek számára.⁵⁸ A népi kultúra, népi vallásosság „modernizálásához” a misszió megszüntetésére, az egyház intézményesülésére és a helyben született, helyben képzett papság megjelenésére volt szükség. Az identitásukban átformált, az előmenetel reményében a saját kultúra és anyanyelv „megtagadására” kényszerült helyi papság, a teológiai képzettség tükrében a keresztény tanokkal, az egyházi dogmákkal olykor szembenálló szokásokban az igaz hit „ellenségeit” látta, ezért megszüntetésükön fáradozott.⁵⁹ A népi kultúra egyes elemeinek a felszámolására irányuló eljárásaik során (már) nem a missziókban használt evangelizációs módszereket (akkomodáció, szubsztitúció, inkulturáció, akkulturáció stb.) alkalmazták,⁶⁰ hanem az ún. „régí tradíció” teljes megsemmisítésének a szándékával léptek fel. A források tükrében ennek kettős oka volt. Az egyik ok az volt, hogy ez a népi kultúra/népi vallásosság pogány, nem-keresztény elemeket is őriz, a másik pedig az, hogy magyar nyelvű. Iosif Camilli 1884-ben kiadott körlevelében világosan szembehelyezi egymással a népi kultúrát és a keresztény világképet, figyelmeztetve híveit arra, hogy a végítéleten nem a tradíciókhoz, hanem az isteni és az egyházi törvényekhez való hűség mértéke szerint ítéltetnek meg. „Jézus Krisztus nem azt fogja számon kérni tőletek, hogy ti magatok és gyermekeitek az ősök és az őregek tradíciója szerint éltetek-e, amihez közületek oly sokan ragaszkodnak, és amire oly sokan támaszkodnak, csak azért, hogy ne térjenek meg, és ne hagyjanak fel bűnös szokásaikkal. Jézus Krisztus azt fogja számon kérni, hogy ti magatok és gyermekeitek az isteni törvények szerint éltetek-e, úgy, ahogyan azt az egyház közvetítette felétek”.⁶¹

⁵⁸ Lásd pl. Veszely Károly – Imets Fülöp Jákó – Kovács Ferencz: *Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva–Oláhbanban*. Maros–Vásárhely: K. n. 1870.; Tánzos: *Keletnek megnyílt kapuja*, i.m. 222.

⁵⁹ Hasonló (történeti) párhuzamokat ismerünk az orosz ortodoxia történetéből is. A bizánci görög papok által vezetett orosz misszióban (11–12. sz.) a görög-szláv kétnyelvű papok (azaz a görög műveltséggel bíró szlávok) nem tudtak szót érteni a hely lakossággal. Orosz. A pogány-keresztény vallási szinkretizmus. i.m. 44.

⁶⁰ A kérdéstről lásd Boda László: *Inkulturáció, egyház, Európa. Az Evangélium és a kultúrák átültetése*. Mundecon Kiadó: Budapest. 1994; Kránitz–Szopkó *Teológiai kulcsfogalmak szótára*. i.m. 13.

⁶¹ Részlet Iosif Camilli 1884. december 8-án kiadott körleveléből. Par. Cat. Văl. Dos. nr. 1/1885. 10. lap. Kiemelések: I. L. A kérdéstről részletesebben lásd Iancu Laura: *A népi és*

Keresztény vallásosság

A 17–18–19. századi állapotokról szóló közlések összegyűjtésével és közreadásával nem a korabeli egyházi személyek magatartását kívántam megvilágítani. A példák sorával arra a véleményem szerint több figyelmet érdemlő tényezőre szerettem volna rámutatni, hogy 1. középkori, szinkretikus vallásosság fennmaradásának a csángók esetében történeti oka van, a vallásosság jellemzése során tehát különös figyelmet kell fordítani a történeti előzményekre. 2. Másrészt arra szeretnék rámutatni, hogy a katolikus lakosság igényt tartott (volna) a *keresztény* tanok megismerésére. A forrásokból az olvasható ki, hogy a moldvai katolikusok számára a keresztény tanok olyan szükségletet jelentettek, amit sem a misszionáriusok által megbélyegzett népi kultúra/pogány szokások, sem pedig az ortodox vallási szolgáltatások nem pótolnak. Bizonyosra vehető, hogy a népi kultúra, a tradíció a moldvai közösségekben is a világrend biztosítója és a jog forrása volt,⁶² mint ahogy az is, hogy a kereszténység ennek a tradíciónak a szerves része volt, és pedig úgy, hogy nem merült ki a mindennapi életvezetésben, az ünnepekben, rítusokban, hanem az Istennel való kapcsolat egyedi, ha úgy tetszik hivatalos keretét alkotta. Jó példa erre a szabófalviak által 1671-ben megfogalmazott vallomás: „Műnekünk az mű életünk hasonló az oktatlan barmokhoz, kik soha az Istent dicsérni nem tudják, hanem oktalanságban élnek”.⁶³ Vagy a csöböröcsökiek példája, akik azt kéri a közjük látogató Beke Pál jezsuitától: „küldjetez hozzánk papot, hogy legyen mi *megváltónk*”.⁶⁴ A katolikusok különösen azt fájlatják, hogy soha

egyházas vallásosság ütközésének egyházpolitikai vonatkozásai a 20. század eleji Moldvában. *Ethnographia*. 2013b.

⁶² Tanczos Vilmos: *A népi kultúra általános jellemzői*. É.n. 4; Forrás: <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-nepi-kultura-altalanos-jellemzoi.pdf> Letöltés dátuma: 2013. október 6.

⁶³ Kiemelés: I. L. Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországi kutató Intézet, Budapest 1989. i.m. 269–279.

⁶⁴ Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországi kutató Intézet, Budapest 1989. i.m. 668.

nem gyónhattak, vagy évtizedekig nem végezheték el a gyónást, vagy csak tolmács segítségével teheték meg.⁶⁵

A katolikus lakosság hivatalos szertartások iránti igényéről számos misszionárius hírt ad. Rendhagyó példákat szolgál erre vonatkozóan Diodat Péter, aki 1641-ben végzett látogatása alkalmával Barladon is megfordul, ahol két „érdekes eset”-nek volt a szemtanúja. Érkezése napján egy tizenöt napja vajúdo anya világra hozta élő gyermekét, aki számára a férj azonnal kérte a kereszttség szentségnek a kiszolgáltatását, amit Diodat nyomban megcselekedett. A csecsemő a szertartást követően, még abban az órában meghalt. A misszionárius ámulattal jegyzi le az emberek magatartását, akik „csodájára jártak, hogy milyen jót tett az Isten azzal, hogy nem engedte meghalni a kis teremtményt az anyja méhében anélkül, hogy meg lett volna keresztelve, s hogy annyi időn át még élni engedte”.⁶⁶ A másik „érdekes eset”, amiről Diodat hírt ad a Kongregációnak, egy férfiről szól, aki a feleségül vett szüzet visszaküldte apjához, mert nem talált papot, aki az egyház áldását közvetíthette volna házasságukra.⁶⁷ Diodat Péter Huszváros katolikusaival kapcsolatosan megjegyzi, hogy bár mindnyájan „katolikus módra élnek”, minthogy nincsen papjuk, „néha régi szokásaik szerint” cselekednek. „Ha azonban volna egy jó papjuk, aki beszédeivel, valamint jó példájával eligazíthatná őket, teljesen elhagynák gonosz szokásaikat”.⁶⁸ A keresztény tanok és a katolikus szentségek iránti igényt mutatja a deákok kiemelkedő szerepe is. A 17. századtól vannak adatok arra vonatkozóan, hogy papok hiányában a tanítók⁶⁹ vagy a kántorok keresztelnek, „miséznek” a templomban, felolvassák a liturgiát, elvégzik a házszentelést, eltemetik a halottakat.⁷⁰

⁶⁵ Domokos Pál Péter „...édes Hazámnak akartam szolgálni...”. Szent István Társulat, Budapest 1979. 91–93., 329. Több helyütt olvassuk, hogy a falvak lakói a bérmlás szentségéről soha nem is hallottak. Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 323., 333., 372.

⁶⁶ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 263.

⁶⁷ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 263.

⁶⁸ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 264.

⁶⁹ Domokos. *A moldvai magyarság*. i.m. 322.

⁷⁰ Benda Kálmán: *Moldvai csángó-magyar okmánytár I-II*. Magyarországi kutató Intézet, Budapest 1989. i.m. 47.; Pozsony. *A moldvai csángó magyarok*. i.m. 73.; Tanczos. „Deákok”

Összegzés helyett

A dolgozatban felvázolt egyháztörténeti körülmények sok tekintetben a 20. században is fennálltak, még ha az egyházpolitikai érdek(eltség)ek, problémák más természetűek, más indíttatásúak is voltak. A jászvásári egyházmegyének a 20. században komoly harcot kellett vívnia a magyar hívei körében élő magyar nyelvű népi kultúra ellen; óriási erőfeszítést kellett tennie annak érdekében, hogy a háttérbe szorított, majd teljesen elnémított magyar nyelvű egyházi hitéletet román nyelvű szertartásokkal pótolja; hogy az asszimilációs pályára állított, a teológiai szaknyelvet maradéktalanul nem értő magyar katolikusok megismerjék valamelyest a katolikus egyház román nyelven közvetített tanításait, dogmatikáját stb. Bár a helyi hagyományok modernizációjára, és a magyar nyelvű vallásosság beszüntetésére irányuló kísérlet sikeressége felől semmi kétségünk nem lehet, a katolikus közösségek történeti tapasztalatait, világképét hordozó és hagyományozó szokások, valamint a sajátos moldvai katolikus paraszti mentalitás teljes szublimálása nem következett be. Ez (lehet) az oka annak, hogy a moldvai katolikusok körében végzett recens kutatások továbbra is archaikus, középkori vonásokat őrző jelzőkkel illetik a közösségek (mai) vallásosságát. A paraszti gazdálkodást folytató közösségek életében a népi kultúra és a helyi közösségek hagyományformáló ereje nem gyengült. Ahogyan az a korábban vázolt történeti példákban is kitetszett, a moldvai katolikus lakosság nem egészen passzív elszenvedője a körülötte folyó, a helyi katolicizmus történetét meghatározó eseményeknek. A mai moldvai katolikusok népi vallásossága jó példa annak megfigyelésére is, hogy bár a legitim hatalmak (egyház, állam) és az általuk létrehozott törvények több területen megszüntetni igyekeznek a népi kultúra „bevált” szokásait, a helyi társadalmak belső öntörvényű működése révén ma is keletkeznek (újabb), a közösségek helyi igényeit kielégítő íratlan, élő (vallásos, népi) szokások.

KISEBBSÉG- KUTATÁS

SZEMLE